Tbi enim habentur hæc: *De Consuetudinibus, quæ nobis opponere visi estis, scribentes per diversas Ecclesias diversas esse Consuetudines: si illis Canonica non obstitat autoritas, pro qua obviare debeamus; nihil judicamus, vel eis restitimus.*

IV. *Item* HIERONYMUS ad Lucinium, *Epist.* 28. [circ. an. Chr. 400. *è Palæstina in Hispaniam.*]

Consuetudines, quæ fidei non officiunt, ut à Majoribus traditæ sunt, observentur.

ILlud breviter te admonendum puto [4], Traditiones Ecclesiasticas, præsertim quæ fidei non officiunt, ita observandas, ut à Majoribus traditæ sunt, nec aliorum Consuetudinem, aliorum contrario more subverti.

¶ CONTIUS.] Hieronymus natus anno Christi CCCXXXI. mortuus verò anno CCCCXXII. Sub iisdem temporibus & Imperatoribus claruit doctrinâ & libris, quibus Ambrosius & Augustinus.

¶ PITH. [4] *Puto.*] Sic MSS.

V. *Item* NICOLAUS I. Hincmaro Archiepiscopo. [c. an. 867. *Româ in Galliam.*]

Traditiones à Patribus institutæ, non sunt infringendæ.

h Ivo p. 4. c. 212. Pann. l. 2. c. 156.

RIdiculum [5] est [h], & satis abominabile dedecus, ut temporibus nostris vel falsò insimulari Sanctam Dei Ecclesiam permittamus, vel eas Traditiones, quas antiquitùs à Patribus suscepimus, pro libitu semper errantium infringi patiamur.

¶ CORR. ROM.] Habetur in Epistola scripta Hincmaro, & ceteris Archiepiscopis, & Episcopis in Regno Caroli Ecclesias regentibus; quæ extat in codice jam memorato Bibliothecæ Dominicanorum, & ex ea Caput hoc locupletatum est. Nam antea brevius erat, ut etiam apud Ivonem, & in Pannormia.

¶ PITH. [5] *Ridiculum.*] Ivo *Epist.* 65.

VI. *Item* JUSTINIANUS Institutionum *lib.* 1. *tit.* 2. [an. Chr. 533. *Constantinopoli.*]

Diuturni mores pro Lege sunt habendi.

i Ivo p. 4. c. 194. Pann. l. 2. c. 160.

DIuturni [i] mores consensu utentium approbati Legem imitantur.

VII. *Item* Cod. *lib.* 8. *tit. Quæ sit longa consuetudo. l.* 1. [an. 225.]

Quidquid contra longam Consuetudinem fit, revocari oportet.

k Ivo p. 4. c. 201. Pann. l. 2. c. 162.

COnsuetudo [k] præcedens, & ratio, quæ Consuetudinem suasit, tenenda est. Et quidquid [a] contra longam Consuetudinem fiet, ad solicitudinem suam revocabit Præses Provinciæ.

¶ CORR. ROM. [a] *Quidquid.*] In originali est: *Et ne quid contra longam consuetudinem fiat*: sed quoniam Rubrica videtur magis convenire lectioni Gratiani, quæ etiam est apud Ivonem, & in Pannormia; non est mutatum.

VIII. *Item* GREGORIUS I. universis Episcopis Numidiæ, *lib.* 1. *Ep.* 75. [an. 591. *Româ in Africam.*]

Immota permaneat Consuetudo, quæ contra Fidem Catholicam nihil usurpare dignoscitur.

l Suprà dist. 11. *can. consuetudinem.* Ivo *part.* 4. *c.* 204.

NOs [l] Consuetudinem, quæ tamen contra Fidem Catholicam nihil usurpare dignoscitur, immotam permanere concedimus; sive de Primatibus constituendis, sive de ceteris Capitulis; exceptis iis, qui ex Donatistis ad Episcopatum perveniunt: quos provehi ad Primatûs dignitatem (etiam cùm Ordo Clericorum [a] eos ad locum eumdem deferat) modis omnibus prohibemus. Sufficiat autem illis commissæ sibi plebis [m] curam gerere; non autem etiam illos Antistites, quos Catholica fides in Ecclesiæ sinu & edocuit, & genuit, ad obtinendum culmen Primatûs anteire.

m tantummodo, *orig.*

¶ CORR. ROM. [a] *Ordo Clericorum.*] Sic etiam legitur in aliquot vetustis Gratiani, & in aliquibus B. Gregorii codicibus; sed autor Glossæ non videtur habuisse verbum *Clericorum*: quemadmodum neque Ivo, neque pleraque Gratiani manuscripta exemplaria, neque aliquæ etiam B. Gregorii Operum Editiones.

IX. IDEM GREGORIUS I. ad Maximum Salonitanum Episcopum, *lib.* 7. *Reg. Epist.* 81. [an. 598. *Româ in Dalmatiam.*]

Non negantur, quæ Consuetudinis sunt.

QUemadmodum illicita perpetrari non patimur; sic quæ sunt Consuetudinis non negamus.

X. IDEM GREGORIUS I. ad Augustinum Anglorum Episcopum, *resp.* 3. [c. ann. 603. *Româ in Angliam.*]

Non locus Consuetudinem, sed Consuetudo locum commendat.

n Ivo p. 2. c. 80. o Gallicanorum, *orig.* Gallicana, *Ivo.*

NOvit [n] Fraternitas tua Romanæ Ecclesiæ Consuetudinem, in qua se meminit enutritam. Sed mihi placet, ut sive in Romana, sive in Gallicorum [o], sive in qualibet Ecclesia aliquid [6] invenisti, quod plus omnipotenti Deo possit placere, solicitè eligas; & in Anglorum Ecclesia, quæ adhuc in fide nova est, institutione præcipua, quæ de multis Ecclesiis colligere poteris [p], infundas. Non enim pro locis res, sed pro rebus [q] loca amanda sunt. Ex singulis ergo quibusque Ecclesiis, quæ pia, quæ religiosa, quæ recta sunt, elige: & hæc quasi in fasciculum collecta, apud Anglorum mentes in consuetudinem depone.

p potuisti, *orig.*
q bonis rebus, *orig.*

¶ PITH. [6] *Aliquid.*] Abest in V. C.

XI. *Item* AUGUSTINUS ad Januarium, *Epist.* 118. *c.* 1. [circ. ann. Chr. 400. *in Africa.*]

Quod neque contra fidem, neque contra bonos mores esse convincitur, indifferenter est habendum.

ILla autem, quæ non scripta, sed tradita custodimus, quæ quidem toto terrarum orbe observantur, datur intelligi vel ab ipsis Apostolis, vel plenariis Conciliis, quorum est in Ecclesia saluberrima autoritas, commendata, atque statuta retineri: sicuti quòd Domini passio, & resurrectio, & ascensio in cælum, & adventus de cælo Spiritus Sancti, anniversaria solennitate celebrantur: & si quid aliud tale occurrerit, quod servetur ab universa, quacumque se diffundit, Ecclesia. §. 1. Alia verò [r], quæ per loca terrarum, regionesque variantur, sicuti est, quòd alii jejunant Sabbato, alii verò non; alii quotidie communicant corpori, & sanguini Dominico, alii certis diebus accipiunt; alibi nullus dies intermittitur, quo non offeratur; alibi Sabbato tantùm & Dominico, alibi tantùm Dominico; & si quid aliud hujusmodi animadverti potest; totum hoc genus rerum liberas habet observationes. Nec disciplina ulla est in his melior gravi prudentique Christiano, quàm ut eo modo agat, quo agere viderit Ecclesiam, ad quamcumque fortè devenerit. Quod [f] enim neque contra Fidem, neque contra bonos mores injungitur [t], indifferenter est habendum, & pro eorum inter quos vivitur, societate servandum est. Mater mea [a] Mediolanum me consecuta, invenit Ecclesiam Sabbato non jejunantem: ceperat fluctuare quid ageret. Tunc ego consului de hac re beatissimæ memoriæ virum Ambrosium. At ille ait. Cùm Romam venio, jejuno Sabbato: cùm Mediolani sum, non jejuno. Sic etiam tu, ad quam fortè Ecclesiam veneris, ejus morem serva; si cuiquam non vis esse scandalo, nec quemquam tibi. Hoc, cùm matri renuntiassem, libenter amplexa est.

r Ibid. c. 2.
f Ferè idem *Epist.* 119. *c.* 18.
t *al.* esse convincitur.

¶ CORR. ROM. [a] *Mater mea.*] In hoc Capite, quemadmodum & in sequenti, multa sunt emendata ex B. Aug. ac nonnulla etiam addita. Ab hoc tamen loco usque in finem, quoniam verba B. Augustini aptè erant in epitomen redacta, nihil additum est.

HOc autem de Consuetudine illa intelligendum est, quæ vel universalis Ecclesiæ usu, vel temporis prolixitate roboratur. Ceterùm si pro varietate temporum, vel animorum, vel locorum variæ Consuetudines introducantur; inventa opportunitate resecandæ sunt potiùs quàm observandæ. Unde scribit

« GRATIAN. « 2. *Pars.*

XII. AUGUSTINUS ad Inquisitiones Januarii, *Epist.* 119. *c.* 19. [c. a. 400. *in Africa.*]

Resecanda sunt quæ neque autoritate, neque moribus universitatis comprobantur.

OMnia [u] talia, quæ neque Sanctarum Scripturarum autoritatibus continentur, nec in Conciliis Episcoporum statuta inveniuntur, nec Consuetudine universalis [x] Ecclesiæ roborata sunt, sed diversorum locorum diversis moribus innumerabiliter variantur, ita ut vix, aut omnino numquam inveniri possint causæ, quas in eis instituendis homines secuti sunt, ubi facultas tribuitur, sine ulla dubitatione resecanda existimo. Quamvis enim neque hoc inveniri possit, quomodo contra Fidem sint; ipsam tamen Religionem, quam paucissimis & manifestissimis celebrationum Sacramentis misericordia Dei esse liberam voluit, servilibus oneribus [y] premunt, ut tolerabilior sit conditio Judæorum, qui etiamsi tempus libertatis non agnoverint; Legalibus tamen Sacramentis [z], non humanis præsumptionibus subjiciuntur.

u Ivo p. 4. c. 206. Pann. l. 2. c. 168.
x universæ, *orig. Ivo, Pann.*
y *al.* adeo servilibus operibus.
z farcinis, *orig.*

XIII. *Item* EX CONCILIO TOLETANO XI. *c.* 3. [ann. 675. *in Hispania.*]

Omnes Provinciæ [a] eumdem in psallendo modum teneant, quem Metropolitanam Sedem habere cognoverint.

a *al.* Provinciales.

DE iis, qui contra Apostoli voluntatem [b] circumferuntur omni vento doctrinæ, placuit huic Sancto Concilio, ut Metropolitanæ Sedis autoritate coacti uniuscujusque Provinciæ [a] Cives, Rectoresque Ecclesiarum unum eumdemque in psallendo teneant modum, quem in [c] Metropolitana Sede cognoverint institutum; nec aliqua diversitate cujusque ordinis, vel officii à Metropolitana se patiantur Sede disjungi. Sic enim justum est, ut inde unusquisque sumat regulas magisterii, unde honoris consecra-

3. *Part.* b *Ephes.* 4.
c *al.* à.

tionem accipit, ut juxta Majorum decreta, sedes, quæ unicuique Sacerdotalis dignitatis est mater, sit Ecclesiasticæ magistra rationis. Abbatibus sanè, indultis officiis, quæ juxta voluntatem sui Episcopi regulariter illis implenda sunt, cetera officia publica, id est, Vesperas [7], Matutinum, sive Missam aliter quàm in principali Ecclesia celebrare non liceat. §. 1. Quisquis autem horum Decretorum violator extiterit, sex mensibus communione privatus apud Metropolitanum sub pœnitentiæ censura permaneat corrigendus; quatenus apud illum & præteritæ transgressionis culpam lacrymis diluat, & necessariam officiorum doctrinam studiosè addiscat. §. 2. Sub ista ergo regula disciplinæ, non solùm Metropolitanus totius suæ Provinciæ Pontifices, vel Sacerdotes adstringat; sed etiam ceteri Episcopi subjectos sibi Ecclesiarum Rectores obtemperare his Institutionibus cogant.

o agi, *orig.*

¶ CORR. ROM. [a] *Provinciæ Cives.*] In codice Lucensi pervetusto Bibliothecæ Regis Catholici, & in Conciliis impressis, in margine legitur, *Provinciæ Pontifices*: quæ dictio in fine hujus Capitis repetita ostendit hanc esse veram lectionem. Verùm in omnibus Conciliorum Editionibus in textu, & duobus codicibus Vaticanis legitur, *Cives.*

¶ PITH. [7] *Vesperas.*] MS. *vesperam.*

XIV. *Item* EX CONCILIO BRACARENSI I. *c.* 1. [an. Chr. 563. *in Hispania.*]

Ordo servetur in Matutinis, & Vespertinis officiis unus & idem.

d Sententia habetur etiam in Toletano IV. *c.* 2.

PLacuit [d] omnibus communi consensu, ut unus atque idem psallendi ordo in Matutinis, vel Vespertinis officiis teneatur, & non diversæ, ac privatæ, neque [a] Monasteriorum Consuetudines cum Ecclesiastica Regula sint permistæ.

¶ CORR. ROM. [a] *Neque Monasteriorum.*] In Concilio ipso postremo Coloniæ excuso, abest vox, *neque.* In ceteris autem Editionibus sic legitur: *Privatæ Monasteriorum Consuetudines contra Ecclesiasticæ regulæ sint permistæ.*

JUS NATURALE EST INDISPENSABILE.
DISTINCTIO XIII.

GRATIAN. 1. *Pars.*

ITem adversùs Naturale Jus nulla dispensatio admittitur; nisi fortè duo mala ita urgeant, ut alterum eorum necesse sit eligi. Unde legitur

I. IN CONCILIO TOLETANO VIII. *c.* 2. [ann. Chr. 653. *in Hispania.*]

Minus malum de duobus eligendum est.

a Ivo p. 12. c. 16. Pann. l. 8. c. 119. b *al.* tentare. *al.* temperare. *al.* temerare. c obligari, *orig. Ivo, Pan. & Grat.* d *al.* piæ. *al.* pio. *al.* pietatis acumine. e *al.* illinc. *Grat.* percutimur, *orig.* f *al.* hinc, *Grat.*

DUo mala [a], licèt sint omnino cautissimè præcavenda, tamen si periculi necessitas ex his unum perpetrare [b] compulerit; id debemus resolvere, quod minori nexu noscitur obligare [c]. Quid autem ex his levius, quidve sit gravius, puræ [d] rationis acumine investigemus. Etenim dum pejerare compellimur, Creatorem quidem offendimus; sed nos tantummodo maculamus. Cùm verò noxia promissa complemus, & Dei justa superbè contemnimus, & proximis impia crudelitate nocemus, & nos ipsos crudeliori gladio trucidamus. Illic [e] enim duplici culparum telo perimimur [f], hic [f] tripliciter jugulamur.

¶ CORR. ROM.] In ipso Concilii Capite multa antecedunt & sequuntur, quæ perlegenda sunt.

II. *Item* GREGORIUS I. in Moralibus, in *c.* 40. *Job. lib.* 32. *c.* 18. 19. & 20. [ann. 594. *Romæ.*]

De eodem.

h *Job.* 40. i *al.* per suggestionum. k *al.* inventionibus, *orig.*

NErvi [h] testiculorum Leviathan perplexi sunt; quia suggestionum [i] illius argumenta implicatis inventis [k] illigantur, ut plerosque ita peccare faciant, quatenus si fortasse fugere peccatum appetant, hoc sine aliquo peccati laqueo non evadant, & culpam faciant, dum vitant, ac nequaquam se ab una valeant solvere, nisi in alia consentiant se ligari. Quod meliùs [l] ostendimus, si qua ex conversatione hominum illigationis hujus exempla proferamus [m]. *Et nonnullis interjectis.* §. 1. Ecce quidam, dum mundi hujus amicitias appetit, cuilibet alteri similem sibi vitam ducenti, quòd secreta illius omni silentio contegat, se jurejurando constringit. Sed is, cui juratum est, adulterium perpetrare cognoscitur, ita ut etiam maritum adulteræ occidere conetur. Is autem, qui jusjurandum præbuit, ad mentem revertitur, & diversis hinc inde cogitationibus impugnatur, atque hoc silere formidat, ne silentio [n] adulterii simul & homicidii particeps fiat, & prodere trepidat, ne reatu se perjurii obstringat. Perplexis ergo testiculorum nervis ligatus est; quia in quamlibet partem declinet, metuit, ne à transgressionis contagione liber non sit. §. 2. Alius cuncta, quæ mundi sunt, deserens, atque per omnia frangere proprias voluntates quærens, alieno se subdere regimini appetit: sed eum, qui sibi apud Deum præesse debeat, minus cauta inquisitione

l Ibid. c. 19. m conferamus, *orig.* n *al.* silendo.

discernit: cui fortasse is, qui sine judicio eligitur, cùm præesse jam ceperit, agere [o] quæ Dei sunt, prohibet; quæ mundi sunt, jubet. Pensans itaque subditus, vel quæ sit culpa inobedientiæ, vel quod contagium secularis vitæ, & obedire trepidat, & non obedire formidat, ne aut obediens, Deum in suis præceptis deserat; aut rursus non obediens, Deum in electo Priore contemnat. *Et infrà.*

§. 3. Alius pensare pondus honoris Ecclesiastici negligens, ad locum regiminis prærnisis ascendit. Sed quia omne quod hic eminet, plus mœroribus afficitur, quàm honoribus gaudet, dum cor tribulationibus premitur, ad memoriam culpa revocatur, doletque se ad laborem cum culpa pervenisse, & quàm sit iniquum quod admiserit, ex ipsa fructus [p] difficultate cognoscit. Reum igitur se cum impensis prærniis agnoscens, vult adeptæ sublimitatis locum deserere, sed timet, ne gravius delictum sit suscepti gregis custodiam reliquisse: vult suscepti gregis curam gerere, sed formidat, ne deterior culpa sit, regimina pastoralis gratiæ [q] empta possidere. Per honoris ergo ambitum, ligatum culpâ hinc inde se conspicit. Esse quippe sine reatu criminis neutrum videt, si aut susceptus semel grex relinquatur, aut rursum sacra actio seculariter empta teneatur. Undique metuit, & suspectus latus omne pertimescit, ne aut stans in empto regimine non dignè, lugeat, quod non etiam deserens [a] emendat; aut certè regimen deserens, dum aliud flere nititur, rursus aliud de ipsa gregis destitutione committat. *Et infrà.*

o agi, *orig.*
p fructus, *orig.*
q *al.* gregis.

§. 4. Est tamen [r] quod ad destruendas Beemoth versutias subtiliter [t] fiat, ut dum mens inter minora, & maxima peccata constringitur, si omnino nullus sine peccato evadendi aditus patet, minora semper eligantur: quia: & qui murorum undique ambitu, ne fugiat, clauditur, ibi se in fugam præcipitat, ubi brevior murus invenitur. Hinc Paulus [t], cùm quosdam in Ecclesia incontinentes aspiceret, concessit minima, ut majora declinarent, dicens: *Propter fornicationem autem, unusquisque uxorem suam habeat.* Et quia tunc solùm conjuges in admistione fine culpa sunt, cùm non pro explenda libidine, sed pro suscipienda prole miscentur, ut hoc etiam, quod concesserat, sine culpa (quamvis minima) non esse monstraret, illico adjunxit [u]: *Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium.* Non enim est sine vitio: quod ignoscitur, non præcipitur. Peccatum profectò vidit, quod posse indulgeri prævidit. Sed cùm in dubiis constringimur, utiliter minimis subdimur, ne in magnis sine venia peccemus. §. 5. Itaque plerumque nervorum Beemoth istius perplexitas solvitur, dum ad virtutes maximas per commissa minora transitur.

r 2. *Pars.* t Ibid. c. 20. t utiliter, *orig.* *ut infrà.* t 1. *Cor.* 7. u *Ibid.* 6.

¶ CORR. ROM. [a] *Emendat.*] Hoc loco in Originali videtur constructio verborum perturbata, & restituenda ex Gratiano.

JUS NATURALE EST INDISPENSABILE, SED NON CONSUETUDO AUT LEX.
DISTINCTIO XIV.

VErùm hoc in una eademque persona intelligitur. Ceterùm an in diversis eadem dispensatio locum habeat, videlicet, ut committamus minora, ne alii gravioribus implicentur, meritò quæritur. De his ita scribit

« GRATIAN. « 1. *Pars.*

I. AUGUSTINUS *lib. Quæst. super Gen. cap.* 42. [circ. ann. 428. *in Africa.*]

Non sunt à nobis aliqua committenda delicta, ne alii graviora committant.

QUod ait [a] Sodomitis Loth [b]: *Sunt mihi duæ filiæ, quæ nondum noverunt viros: producam illas ad vos, utimini illis quomodo placuerit vobis, tantùm in viros istos ne faciatis iniquum*: quoniam prostituere volebat filias suas hac compensatione, ut viri hospites ejus nihil à Sodomitis tale paterentur; utrum admittenda sit compensatio flagitiorum, vel quorumcumque peccatorum, ut nos faciamus mali aliquid, ne alius gravius malum faciat; an potiùs perturbationi Loth, non consilio tribuendum sit, quia hoc dixerit, meritò quæritur. Et nimirum periculosissimè admittitur hæc compensatio. Si autem perturbationi humanæ tribuitur, & menti tanto malo permotæ, nullo modo imitanda est.

a Ivo p. 9. c. 117. b *Gen.* 19.

CONSUETUDINIS autem, vel Constitutionis rigor nonnumquam relaxatur. Unde

« GRATIAN. « 2. *Pars.*

II. LEO Papa I. ait ad Rusticum Narbonensem Episcop. *Epist.* 90. *ante cap.* 1. [circ. an. 443. *Româ in Galliam.*]

Quæ Constitutiones valeant temperari, vel quæ non.

c Pann. *in Prologo*, *c.* 12. Ordo verborum non restitutus ob Glossam. d conditione, *orig.*

SIcut [c] quædam sunt, quæ nulla possunt ratione convelli; ita multa sunt, quæ aut pro necessitate temporum, aut pro considerationc ætatum oportet temperari: illa considerationc [d] semper servatâ, ut in iis, quæ vel dubia fuerint, aut obscura, id noverimus sequendum, quod nec præceptis Evangelicis contrarium, nec Decretis Sanctorum Patrum inveniatur adversum.